

4

Renowacja organów Josefa Bacha w kościele parafialnym pw. św. Piotra i Pawła w Sycowie

Renovation of the Josef Bach organ in the parish church of st. Peter and Paul in Syców

Kazimierz Cieplik

ORCID: 0000-0002-3092-7144

LUBIN

ABSTRACT

After the 1905–1906 reconstruction of the parish church of St. Peter and Paul in Syców, the organ building company of A. Spiegel from Rychtal, led by Joseph Bach, constructed an organ with 21 voices in 1907, according to the instruction of prof. Emil Bohn from Wrocław. Only the prospectus and box bellows were re-used for their construction from the old instrument. By 1920, 2 stops were added to the pedal, and in 1943, the Sauer company of Frankfurt (Oder) added 3 stops to the second manual. The new voices were placed on separate wind chests. An additional a small float bellow was also installed. After World War II, the instrument was repaired several times, but its technical condition continued to deteriorate until it was finally put out of use for several years. Only in 2021 did it undergo a thorough renovation.

Syców, to mała miejscowość leżąca na pograniczu Śląska i południowej Wielkopolski, do stycznia 1945 r. należała do Niemiec i nosiła nazwę Groß Wartenberg. Pierwsza informacja o kościele w Sycowie datowana jest 10 sierpnia 1286 r. Nowy, murowany z cegły kościół pw. św. św. Piotra i Pawła o trzech nawach w stylu gotyckim został zbudowany w I połowie XV w. Inskrypcja odkryta pod tynkiem na ścianie podaje rok zakończenia budowy: 16 lipiec 1446. Po kilku pożarach miasta, zniszczeniach wojny 30-letniej, kilkoma czasowymi przejęciami przez ewangelików i naprawach na przestrzeni czterech wieków, przebudowie w latach 1905–1906, świątynia przybrała obecną formę z prezbiterium zakończonym wielobocznie.

Widok kościoła od strony południowej – Fotopolska

Widok kościoła od strony wschodniej – Fotopolska

Nawa główna – Fotopolska

s. 387 ten ihrer mehr gewesen, wenn nicht der zankhafft unvernemmen Einzug dweyweyl und die Konventen selbst sich Schutz und Hilfe bei der Landesherren und dem Magistrat hätten versprechen können. Die Kirchväter (Vorsteher) waren verehret und bezogen nach alter örtlicher Oberwanz den 15. Großchen. Eine erfreuliche Wendung zum Bessern geist das Protokoll über die Generalvisitation, welche Archidiacon Weihbischof Neander am 26. September 1666 vornahm. Als er am Vorabend hier anlangte, wurde er am Stadthor feierlich empfangen und unter Teilnahme der Schützengilde zum Pfarrhause geleitet. Kirche und Kirchenmauer waren restauriert; auch das Innere des Gotteshauses machte einen guten Eindruck. Ein großer Vorrat von zum Teil kostbaren Paramenten war vorhanden. Die hinreichend große und gute Orgel befand sich auf dem Kleinchor über der Sakristei, dem herrschaftlichen Oratorium gegenüber, die künftwou gefertigte Kanzel etwa in der Mitte der Kirche. Das Kirchweihfest wurde am Sonntag nach Peter und Paul gefeiert. Die Hälfte der Bürgerschaft war katholisch; alle Beamtenstellen waren mit Katholiken besetzt. 1700 erhielt die Kirche ein neues großes Ornelwerk, das auf dem Hauptchor Aufstellung fand. In der Nacht vom 29. zum 30. Oktober 1742 wurde die Kirche beraubt und ihr 2000 Reichstaler an Geld, Prestojen und Paramenten entwendet. Nach dem Bericht des Bürgermeisters Burhard vom 30. Januar 1758 zählte damals die Stadt in 187 katholischen Familien 509 katholische Seelen; in 94 evangelischen Familien 334 evangelische Seelen. Sie war demnach überwiegend katholisch. Gegen Ende des 18. und

Skan fragmentu s. 387 – podkreślone najważniejsze fragmenty w tłumaczeniu na język polski:

Protokół wizytacji generalnej, której dokonał archidiacon, biskup pomocniczy Neander 26 września 1666 r. (...) Orestaurowano kościół i mury kościoła; dobre wrażenie zrobiło też wnętrze kościoła (...). Wystarczająco duże i dobre organy znajdowały się na małym chórze nad zakrystią, naprzeciwko okazałego pańskiego Oratorium (...). W 1700 r. kościół otrzymał nowe, duże organy, które zainstalowano na chórze głównym.

Ołtarz główny – Fotopolska

Pierwsza informacja o istnieniu w tym kościele organów pochodzi z 1666 r.: „wystarczająco duże i dobre organy znajdowały się na małym chórze nad zakrystią” – cytat (w tłumaczeniu na język polski) pochodzi z opisu wizytacji wrocławskiego biskupa Neandera, która miała miejsce 26 września 1666 r. W 1700 r. na głównym chórze zostały ustawione nowe, duże organy.

Kolejny remont kościoła prowadzono w latach 1813–1818 po tragicznym w skutkach pożarze miasta, który wybuchł 28 kwietnia 1813 r. Spalił się wtedy książęcy pałac (w którym wybuchł pożar i przeniósł się na miasto), kościół, ratusz, 117 domów mieszkalnych i wszystkie budynki gospodarcze. W pożarze kościoła ocalały organy, ołtarz główny i część wyposażenia.

Jednak w trzy dni po tym pożarze zawała się zachodnia ściana szczytowa kościoła (nadwyrężona pożarem), pociągając za sobą część sklepienia, które zniszczyło organy całkowicie. Już w 1821 r. planowano zbudować nowe organy, ale śmierć księcia Gustava Birona von Curland, właściciela Sycowskiego Wolnego Państwa Stanowego, który miał je sfinansować, pokrzyżowała plany. Nowe organy zbudował dopiero w 1840 r. organmistrz Moritz Robert Müller z synami z Wrocławia kosztem 1200 talarów, a ich budowę zgodnie z testamentem księcia Gustava Birona von Curland sfinansowali jego synowie: Karol (ur. 1811), Kalikst (ur. 1817) i Piotr (ur. 1818). Nieznana jest liczba głosów tego instrumentu.

388
voller Weife zum Verkauf gebracht drei Metallfüße aus der Burggräflich von Dohna'schen Familienargut im Betrage von 323 Reichsthalern 20 Silberarosten verwendet worden. Vom Ausbau des Glockenturmes und von Befestigung des Geläutes (nur das aus dem Jahre 1732 stammende Stierbeglächen war im Stadtbrande unversehrt geblieben) hatte man vorläufig ganz abgesehen. 1821 traf man Anhalten zur Wiederherstellung des Glockenturms zur Beschaffung eines neuen Geläutes und einer Orgel. An der Voraussetzung, daß die Gemeinde sich zum Uebrigen willig finde, verpflichtete sich das Patronat, 500 Taler zum Umbau zu geben, während Biron Gustav Biron selbst bereit war, eine neue Orgel ganz auf seine Kosten erbauen zu lassen; der hoch herauf erfolgte Tod des Standesherrn machte jedoch alle Pläne aufhoben. — 1827 wurden zwei neue Glocken (Petrus und Paulus) angeschafft und in einen hölzernen, auf dem Kirchplatze aufgestellten Holzgerüst erbaut. Glockengießer Meyer-Liegnig lieferte dieselben unter Anrechnung des übernommenen geschmolzenen Gutes der alten Glocken für 507 Taler. Anfuhr und Aufstellung erforderten eine Ausgabe von noch 103 Talern. — 1840 ließen die Brüder Bironen Biron in Ausführung eines testamentarischen Wunsch ihres Vaters eine neue Orgel durch Müller und seine Söhne erbauen, welche 1200 Taler kostete. Bis dahin hatte man sich mit einem sogenannten *Bontio* beholfen.
Anzeigend dieses Jahre mußten dahinfahren, ehe das Gotteshaus mürrlich

Skan fragmentu s. 388 – podkreślone najważniejsze fragmenty w tłumaczeniu na język polski:

„W 1821 r. poczyniono przygotowania do renowacji dzwonnicy, zakupu nowych dzwonów i organów (...). książę Gustaw von Biron wyraził chęć zbudowania nowych organów w całości na własny koszt, jednak jego śmierć, która nastąpiła wkrótce potem, znieważała wszystkie plany (...). W 1840 r. bracia książęta Bironowie (Karol [~]1811, Kalikst [~]1817 i Piotr [~]1818 – mój dopisek) zlecieli budowę pięknych nowych organów przez firmę Müller i Synowie z Wrocławia, zgodnie z wolą ojca, co kosztowało 1200 talarów. Do tego czasu zdano sobie grą na pozytywie (organowym)“.

s. 388
entwerten. Durch die Krankheit und den Tod des Pfarrers kam die ins Stocken. Der neue Pfarre brachte sie bald wieder in Auf- Da der Maas'che Plan aus mehrfachen Gründen keine Zustimmung fand, wurde königlicher Baurat Adolf Köhler-Deis mit der Ausarbeitung eines neuen Entwurfs beauftragt, welcher allseitig angenommen wurde. Die eifrig betriebenen Verhandlungen waren so weit gediehen, daß am 26. April 1905 die Bauarbeiten beginnen konnten. Die Ueberleitung lag in den bewährten Händen des königlichen Baurats Köhler, die Ausführung wurde dem Baumeister Weber-Kempen übertragen. Noch in demselben Jahre war das Aeußere mit den beiden neuen Anbauten (der Vorhalle vor dem Hauptportal nebst besonderem Treppenhause zur Ordelempore, der Pfeilertürme über der Vorhalle mit Dachstuhl) und dem neuen Orgel an der Westseite und einem Vorbau zu den unteren und oberen Sakristei an der Nordseite) sowie dem barocken Dachreiter fertiggestellt. Am nächsten Jahre erfolgte die Renovation des Innern, 1907 wurde nach Professor Bohns Disposition das fast ganz neue Orgelwerk durch die Firma Spiegel-Reichthal angefertigt; desgleichen der renovirte Merzen- und Trinitatisaltar, sowie die Kanzel, wozu vom Provinzialausschuß durch Vermittelung des Provinzial-Konferentors eine Beihilfe von 500 Mark gewährt wurde. Im folgenden Jahre erhielt die Kirche ein neues Gestühl. Zu des

Skan drugiego fragmentu s. 388 – podkreślone najważniejsze fragmenty w tłumaczeniu na język polski:

„(...) sporządzenie nowego projektu, który uzyskał akceptację wszystkich stron, powierzono królewskiemu radcy budowlanemu Adolfowi Köhlerowi z Oleśnicy. Prowadzone z zapalem negocjacje posunęły się do tego stopnia, że 26 kwietnia 1905 r. można było rozpocząć prace budowlane. (...) W tym samym roku wykonano elewację z dwiema nowymi dobudówkami: przedsionek przed portalem głównym ze specjalną klatką schodową na emporę organową, komorę miechową (organów) nad przedsionkiem. (...) W następnym roku odnowiono wnętrze. W 1907 r., wg dyspozycji profesora Bohna (z Wrocławia), firma Spiegel z Rychtala zbudowała prawie całkowicie nowe organy“.

W latach 1905–1906 kościół został gruntownie przebudowany, m.in. przed wejściem głównym dobudowano kruchtę, powiększając w ten sposób powierzchnię chóru organowego. W 1907 r. firma Spiegel z Rychtala zbudowała praktycznie prawie nowe organy wg dyspozycji prof. Emila Bohna z Wrocławia (1907 wurde nach Professor Bohns Disposition das fast ganz neue Orgelwerk durch die Firma Spiegel – Reichthal). Wykorzystano jedynie sam prospekt i miech skrzyniowy, bez szafy organowej i pozostałych elementów.

Powyższe informacje zapisane zostały na stronach: 203 (opis pożaru i jego skutków) oraz 387 i 388 (kościół i organy) w publikacji zatytułowanej: *Geschichte der freien Standesherrschaft, der Stadt und des landrätlichen Kreises Gross Wartenberg* (Historia wolnego państwa stanowego, miasta i powiatu Syców), wydanej w 1912 r. w Sycowie, autorstwa Josepha Franzkowskiego – nauczyciela i organisty w sycowskiej parafii w latach 1873–1920 (J. Franzkowski 1912: 203, 386–388).

Nagrobek J. Franzkowskiego i jego żony, Antoniny z d. Sylla – cmentarz przy kościele pw. św. Marka w Sycowie – fot. Stanisław Kozłowski

Autor nie podaje liczby głosów nowych organów. Znalazłem tę informację w „Zeitschrift für Instrumentenbau” nr 31 wydany 1 sierpnia 1907 r. na s. 975: *Die katholische Pfarrkirche in Groß-Wartenberg (Schles.) erhielt eine neue Orgel mit 21 klingenden Register aus der Orgelbauanstalt von A. Spiegel in Reichthal*. Zatem zbudowane w 1907 r. organy miały 21 registrów i zostały odebrane w lipcu.

Trzeba tutaj wyjaśnić, że A. (Albert) Spiegel zmarł 19 czerwca 1906 r. w Rychtalu, a właścicielką zakładu została jego żona, Józefa Augusta Spiegel z d. Rossochowitz. W jej imieniu firmą kierował Josef Bach, przybyły do Rychtala 25 lutego 1907 r. z Lucerny w Szwajcarii, gdzie od 4 lat pogłębiał swą wiedzę i umiejętności w firmie organmistrzowskiej Friedricha Golla.

Również w *Der Orgelbau in Schlesien* z 1973 r. (L. Burgemeister: 328) jest potwierdzenie faktu budowy praktycznie nowych organów w Sycowie w 1907 r. przez firmę: *Spiegel, Orgelbaufirma in Reichthal, geführt von Joseph Bach* (kierowana przez Josepha Bacha).

Vollendet worden sind soeben in der Orgelbauanstalt von Gebrüder Link in Giengen a. Brenz neue Orgelwerke für die evangel. Kirche in Nahbollenbach (Rheinprovinz), die kathol. Kirche in Lingenfeld (Pfalz), die evangel. Kirche in Craillsheim (Württbg.), die kathol. Kirche in Marmagao (Indien), ferner eine Salonorgel für Belgien.

In Kreuzburg (Ostpreußen) hat die Kirche eine neue Orgel mit 22 klingenden Registern aus der Orgelbauanstalt von P. B. Völkner in Bromberg erhalten. Das Werk hat alle neuzeitlichen Einrichtungen eines pneumatischen Instruments, wie Roll- und Jalousieschweller, pneumatische Druckknöpfe für Piano, Forte und Tutti nebst Auslösern und je 2 Manual- und Pedalkoppeln.

Die katholische Pfarrkirche in Groß-Wartenberg (Schles.) erhielt eine neue Orgel mit 21 klingenden Registern aus der Orgelbauanstalt von A. Spiegel in Reichthal.

In der kathol. Stadtpiarrkirche in Neustadt i. d. Pfalz wurde kürzlich eine neue Orgel mit 34 klingenden Registern aus der Hof-Organbauanstalt von G. F. Steinmeyer & Co. in Oet-

Fragment s. 975 „Zeitschrift für Instrumentenbau“

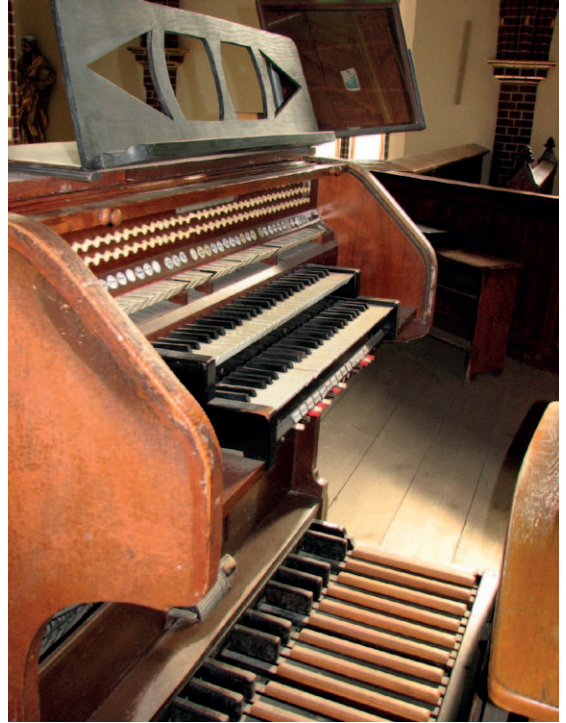
Po przyjeździe Bacha prace przy realizacji elementów sycowskich organów o trakturze pneumatycznej znacznie przyspieszyły, bo czas naglił. Zachowały się cztery oryginalne rysunki wykonane przez Bacha, opisanych: *Groß Wartenberg*, których fotokopie (marnej jakości) pozyskałem od jego wnuków. Pokazują przekroje organów różniące się od tych zbudowanych, a szczegóły opisów na nich są mało czytelne. Mogła to być jedna z proponowanych wersji.

Są to pierwsze organy zbudowane przez firmę *Spiegel* kierowaną przez Josepha Bacha (później został jej właścicielem), który wzbogacił dyspozycję prof. Bohna, instalując dodatkowo: dwie wolne kombinacje dla obu manualów i pedału, *sub* i *super oktav* oraz tremolo i wałek *crescenda*. Pozostałe pomoce to włączniki stałych kombinacji: *piano*, *mezzoforte*, *forte*, *fortissimo* i *tutti*, kopulacje między manualami i manualów do pedału, a także wyłącznik głosów języczkowych. Nie mają szafy ekspresyjnej II manualu. Skala tonowa manualów ma rozpiętość C–f³, a pedału C–d¹. Miech skrzyniowy o dwóch komorach zainstalowano w pomieszczeniu za organami nad kruchtą. Instrument posiada trakturę pneumatyczną ze stożkowymi wiatrownicami, był prawdopodobnie oznaczony sygnaturą jako op. 156 (sygnatura nie zachowała się). Na kontuarach większych organów Bach zostawiał zawsze kilka wolnych włączników rejestrów, umożliwiając zainstalowanie w późniejszym czasie kolejnych głosów. Dla porównania: 15-głosowe organy zbudowane w 1906 r. przez Alberta Spiegla w nieodległym Bralinie (w niewiele mniejszym kościele), również według dyspozycji prof. Bohna, są o wiele uboższe w dodatkowe pomoce - mają tylko kopulacje manualów i manualów do pedału oraz stałe kombinacje: *piano*, *forte* i *tutti*.

Kiedy w październiku 2015 r. dokonałem oględzin tego instrumentu, był nieczynny od kilku lat, a organista grał na elektrycznych organach stojących w nawie blisko prezbiterium, połączonych z dwoma kolumnami głośników stojących na chórze obok nieczynnych organów.

Empora organowa z prospektem – fot. autor

Kontuar – fot. autor

Włączniki rejestrów i wyciągi wolnych kombinacji – fot. autor

Włączniki kopulacji, wolnych i stałych kombinacji, watek crescendo – fot. autor

Wiatrownica z piszczalkami I manualu – fot. A. Sutowicz

Praktycznie na wszystkich drewnianych elementach organów, z wyjątkiem szafy organowej, widać było bardzo intensywne żerowanie szkodników. Powierzchnie wiatrownic, kanałów powietrznych, belek konstrukcyjnych i miechów, a także wnętrza piszczalek pokryte były bardzo grubą warstwą brudu, kurzu i pajęczyn. Niektóre małe piszczalki były pogięte lub wywrócone. Wewnątrz szafy organowej na podłodze znajdował się mały miech pływakowy, a w pomieszczeniu za szafą organową – oryginalny miech skrzyniowy z dwiema komorami.

Powietrze do miechów tłoczyła stara elektryczna dmuchawa firmy *Laukhuff* o wydajności 13 m³/min i ciśnieniu 120 mm słupa wody. Na tabliczce znamionowej znajduje się jej numer fabryczny – 6064, ale brak daty produkcji. Została ona zamontowana prawdopodobnie w połowie lat trzydziestych XX w. Na kontuarze obok oryginalnych porcelanowych szyldów z nazwami głosów opisanych gotycką czcionką znajdowało się pięć żółtych plastikowych szyldów z opisem (czcionką współczesną): Scharff 4 f, Quinte 11/3' i Sisflöte 1' w II manuale oraz Rauschpfeife 2 f i Choral bass 4' w pedale. Instrument miał 26 głosów. Zatem pięć głosów i miech pływakowy zostało dobudowanych w późniejszych latach. Instrument wymagał natychmiastowego, gruntownego remontu.

Piszczalki II manualu – fot. A. Sutowicz

Wiatrownica z piszczalkami pedału – fot. A. Sutowicz

Dyspozycja organów w kościele p.w. św. Piotra i Pawła w Sycowie

Manual I	Manual II	Pedal	
Principal 16'	Geigenprincipal 8'	Subbass 16'	
Principal 8'	Gedackt 8'	Violon 16'	
Gambe 8'	Salicional 8'	Bakflöte 8'	
Doppelflöte 8'	Prestant 4'	Violoncello 8'	
Gemshorn 8'	Flaut travers 4'	Choralbass 4'	
Octave 4'	Octave 2'	Rauschpfeife 2 f	
Spitzflöte 4'	Quinte 1 1/3'	Pousane 16'	
Mixtur 3 - 4 f	Sisflöte 1'		
Trompete 8'	Scharf 4 f		
	Oboe 8'		
Kopulacje i urządzenia dodatkowe			
Pedalkoppel I	Pedal zu II	Piano	Rohrwerke ab
Pedalkoppel II	Pedal zu I	Mezzoforte	Walze
Suboctav-Koppel II - I	Handregister ab	Forte	Kalkant
Superoctav-Koppel II - I	Free Kombination I	Fortissimo	Windprobe
Manual - Koppel	Free Kombination II	Tutti	Tremolo

Dyspozycja instrumentu – autor, kolorem zielonym zaznaczono rejestry w pedale dostawione przez Josepha Bacha przed 1920 r., a kolorem czerwonym dostawione przez firmę Sauer w 1943 r.

Remont organów rozpoczął się w czerwcu 2021 r., a jego wykonawcą był organmistrz Andrzej Sutowicz. W dokumentacji powykonawczej tak opisał zastany stan techniczny tego instrumentu: „Organy były nieużywane. Dźwięki w poszczególnych głosach odzywały się w ok. 30%. Brak było możliwości wyłączenie niektórych głosów, zatem nie dało się sprawdzić brzmienia poszczególnych głosów. Całość elementów drewnianych była zaatakowana przez szkodniki drewna tak mocno, że po naciśnięciu jednego klawisza odzywały się sąsiednie dźwięki. Część ołowianych rurek traktury wklejonych było na silikon. Mieszki klinowe w przekładnikach i listwach tonowych były nieszczelne i porożrywane. Dmuchawa elektryczna firmy *Laukhuff* była stara, mocno wysłużona i głośno pracowała.”

Wiatrownice II manualu po zdemontowaniu piszczałek
– fot. A. Sutowicz

Zniszczenia fragmentu wiatrownicy rejestrowej
– fot. A. Sutowicz

Zdemontowano piszczałki, wiatrownice i pozostałe elementy z wnętrza szafy organowej. Okazało się, że dwa głosy w pedale wstawione do organów w późniejszych latach stoją na dodatkowej wiatrownicy, a sama wiatrownica i piszczałki odpowiadają pierwotnym konstrukcjom. Jest możliwe, że to Joseph Bach w okresie przed 1920 r. wstawił te dwa rejestry. Dla trzech głosów II manualu wstawionych później wykonano wiatrownicę stojącą osobno nad wiatrownicą II manualu, a piszczałki budową i menzurami różnią się od pozostałych. Dopiero po rozebraniu wiatrownic okazało się, jak mocno zostały zniszczone przez drewnojady.

Ślady intensywnego żerowania szkodników (po oczyszczeniu z pyłu) – fot. A. Sutowicz

Zniszczenia listw tonowych – fot. A. Sutowicz

Po rozebraniu trzeciej wiatrownicy II manualu znaleziono oryginalną, firmową naklejkę przewozową firmy *Sauer* z Frankfurtu n. Odry z datą 18 października 1943 r., a na wewnętrznych stronach kłoców inskrypcje napisane ołówkiem: *Sauer Orgelbauanstalt Frankfurt a/ Oder, Park 13, Groß Wartenberg, katholische Kirche*.

Wszystko wskazuje na to, że to właśnie firma *Sauer* wykonała tę dodatkową wiatrownicę i umieściła w niej piszczałki własnej produkcji. Wtedy też zamontowano mały miech pływakowy w szafie organowej. Firma *Sauer* dokonała również bieżącej naprawy organów, o czym świadczą gazetowe wklejki uszczelniające w wiatrownicy pedalu.

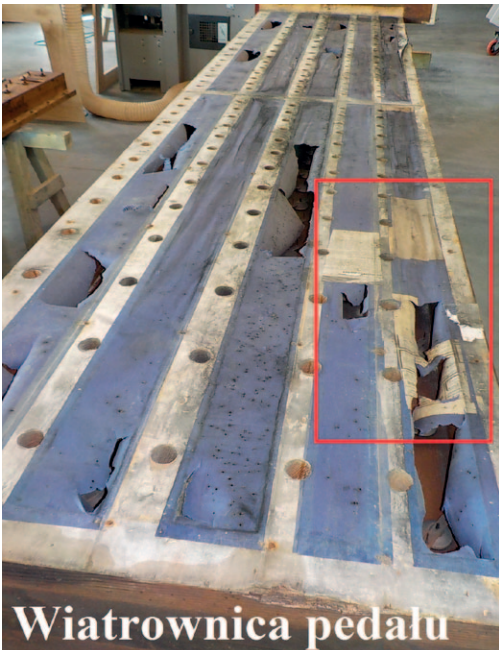
Naklejka przewozowa – fot. A. Sutowicz

wycięto i wstawiono fleki. Wiatrownice uszczelniono specjalną apreturą. Wymieniono filce, kaszmiry i skóry, co gwarantuje ich sprawne funkcjonowanie przez wiele lat. Po zmontowaniu

Inskrypcja wewnątrz wiatrownicy – fot. A. Sutowicz

z kanałami powietrznymi. Miejsca popękane z kanałami powietrznymi. Miejsca popękane zostały całkowicie rozebrane, a po oczyszczeniu kilkakrotnie zabezpieczone środkiem przeciw drewnojadom. Usunięto uszkodzone fragmenty wiatrownic, zastępując je wklejonym, nowym drewnem. Podobnie było z kanałami powietrznymi. Miejsca popękane zostały całkowicie rozebrane, a po oczyszczeniu kilkakrotnie zabezpieczone środkiem przeciw drewnojadom. Usunięto uszkodzone fragmenty wiatrownic, zastępując je wklejonym, nowym drewnem. Podobnie było z kanałami powietrznymi. Miejsca popękane zostały całkowicie rozebrane, a po oczyszczeniu kilkakrotnie zabezpieczone środkiem przeciw drewnojadom. Usunięto uszkodzone fragmenty wiatrownic, zastępując je wklejonym, nowym drewnem. Podobnie było z kanałami powietrznymi.

Wiatrownica pedału

Wiatrownica pedału uszczelniona wklejonymi gazetami – fot. A. Sutowicz

Wiatrownica I manualu

Wiatrownica I manualu po oczyszczeniu, uzupełnieniu ubytków i impregnacji – fot. A. Sutowicz

Mieszki rejestrowe

Nowe mieszki rejestrowe – fot. A. Sutowicz

wycięcia pęknięć w ściankach i wklejenia fleków. W piszczałkach krytych wymieniono oskórowanie szpuntów na nowe. Cynkowe piszczałki prospektowe (cynowe zostały w 1917 r. zarekwirowane) po niezbędnych naprawach zostały polakierowane na srebrno. Wszystkie piszczałki po naprawach zostały ustawione w swoich klocach na wiatrownicach, sprawdzone pod względem muzycznym i wstępnie zintonowane. Ostateczna intonacja i strojenie miały miejsce po montażu w kościele.

Piszczałki po uzupełnieniu ubytków, pęknięć i konserwacji – fot. A. Sutowicz

Wiatrownica rejestrowa po wymianie uszkodzonych elementów konstrukcji – fot. A. Sutowicz

Piszczałki metalowe po demontażu zostały oczyszczone z kurzu, brudu i umyte, korpusy wyprostowane, a naderwane stroiki zalutowane i nacięte na nowo. Drewniane piszczałki po oczyszczeniu zostały zabezpieczone środkiem przeciw drewnojadom. Część z nich wymagała stolarskich napraw: uzupełnienia ubytków nowym drewnem,

Miech skrzyniowy i miech pływakowy zostały rozebrane, oczyszczone i zabezpieczone przeciw drewnojadom. Wymieniono zawory i elementy skórzanego na nowe. Ołowiane rurki traktury pneumatycznej zostały oczyszczone i przepłukane pod ciśnieniem. Przekładniki, rozebrane na czynniki pierwsze, zostały poddane remontowi. Zakupiono nową dmuchawę produkcji węgierskiej i zamknięto ją w nowej, wytłumionej skrzyni obok miecha skrzyniowego.

Piszczalki metalowe I M przed i po renowacji

Piszczalki metalowe przed i po renowacji – fot. autor i A. Sutowicz

Miechy skrzyniowe przed i po renowacji

Miech skrzyniowy przed i po renowacji – fot. autor i A. Sutowicz

Stół gry, przewieziony w całości do warsztatu, został całkowicie rozebrany i oczyszczony, a wszystkie drewniane elementy zabezpieczone środkiem owadobójczym. Przekładniki rozebrano i oczyszczono, wszystkie filce, kaszmiry i skóry zostały wymienione na nowe, elementy poskładane i sprawdzone pod względem działania. Plastikowe szyldy zostały zastąpione porcelanowymi z zachowaniem oryginalnej czcionki i pisowni. Zniszczone elementy drewniane zostały zrekonstruowane z zachowaniem tego samego gatunku drewna i sposobu wykończenia powierzchni. Wewnątrz kontuaru, na czole drewnianej płyty włączników stałych kombinacji, znajduje się inskrypcja: 1972 VII, co świadczy o wykonanych naprawach kontuaru przez nieznanego organmistrza.

Organy zostały zmontowane w okresie od kwietnia do czerwca 2022 r., a komisyjny odbiór miał miejsce 26 czerwca. Renowację prospektu i szafy organowej wykonała firma „Renowacja artystyczna – Wiesław i Maria Kowalczyk” z Dziadowej Kłody.

Miech skrzyniowy przed i po renowacji – fot. autor i A. Sutowicz

Wiatrownice II manualu (normalna i dodatkowa) w trakcie montażu – fot. A. Sutowicz

Kontuar przed i po renowacji

Kontuar przed i po renowacji – fot. autor i A. Sutowicz

4 września 2022 r. ks. Damian Bryl, biskup kaliski, poświęcił odrestaurowane organy, a koncert organowy z towarzyszeniem flecistki Martyny Klupś-Radny wykonał dr hab. Tomasz Głuchowski z Akademii Muzycznej we Wrocławiu.

Dziękuję organmistrzowi Andrzejowi Sutowiczowi za udostępnienie dokumentacji powykonawczej remontu organów.

Nowe klawisze pedału – fot. A. Sutowicz

BIBLIOGRAFIA

Arch1: Andrzej Sutowicz Organmistrzostwo (2022). *Dokumentacja powykonawcza remontu organów w kościele apostołów Piotra i Pawła w Sycowie*.

BURGEMEISTER L. (1973²). *Der Orgelbau in Schlesien*. Frankfurt am Main: Weidlich.

CHOWAŃSKI S. (2013). *Syców i powiat sycowski na śląskim pograniczu. Zarys dziejów*. Syców: Centrum Kultury w Sycowie.

CIEPLIK K. (2018). *Rychtałscy organmistrzowie*. Lubin – Kępno: Towarzystwo Miłośników Ziemi Kępińskiej.

FRANZKOWSKI J. (1912). *Geschichte der freien Standesherrschaft, der Stadt und des landratlichen Kreises Gross Wartenberg*. Druck: M. Großes Druckerei in Groß Wartenberg.

<https://obc.opole.pl/dlibra/publication/2251/edition/1653?language=pl>, 20 III 2023.

„Zeitschrift für Instrumentenbau” 1907, 31.

www1: <http://www.organmistrz.com/Sycow.html>, 20 III 2023.

SUMMARY

Syców is a small town at the border of Silesia and southern Greater Poland province. Until January 1945 it belonged to Germany and was called Groß Wartenberg. The Gothic-style, three-aisles brick parish church of St. Peter and Paul, was built in the first half of the 15th century. The first information about the existence of an organ in this church dates to September 26, 1666, mentioning that „a sufficiently large and good organ was located in a small choir above the sacristy”. In 1700, a new, large organ was installed in the main choir.

Over the centuries, the town and the church were devoured by fires several times of which the last one on April 28, 1813. This largely damaged the church and the destroyed the organ entirely. The church was rebuilt in the years 1813–1818, and the new organ was built in 1840 at the cost of 1,200 thalers by Moritz Robert Müller from Wrocław. In the years 1905–1906 the church was rebuilt to the current day form. Subsequently, the organ building company of A. Spiegel from Rychtal, led by Joseph Bach, constructed an organ with 21 voices in 1907, according to the instruction of prof. Emil Bohn from Wrocław. Only the prospectus and box bellows were re-used for their construction from the old instrument. By 1920, 2 stops were added to the pedal, and in 1943, the Sauer company of Frankfurt (Oder) added 3 stops to the second manual. The new voices were placed on separate wind chests. An additional small float bellow was also installed. After World War II, the instrument was repaired several times, but its technical condition continued to deteriorate until it was finally put out of use for several years. Only in 2021 did it undergo a thorough renovation.

The renovation of the organ began in June 2021 and was performed by organ builder Andrzej Sutowicz. All elements of the instrument were removed from the inside of the organ cabinet. Wind chests, air ducts and wooden structural elements were heavily damaged by wood rot and insects. Damaged fragments were replaced with new ones made of the same type of wood. The cracks in the wooden pipes were removed by inserting cleats in these places. All

wind chests and wooden pipes were treated with insecticides and sealed with a special varnish. The metal pipes and lead tubes of the pneumatic and tracker system have been thoroughly cleaned and washed. Any dents were removed and the damage was soldered. All bellows, cashmere, felt and leather seals have been replaced. The counter was dismantled, all elements cleaned, damages removed and reassembled.

The instrument was reinstalled in the church in the April-June period of 2022. The committee acceptance of the completed works took place on June 26, 2022.

Słowa kluczowe / Keywords:

Syców • organy • Joseph Bach • renowacja • Andrzej Sutowicz
Sycow • pipe organ • Joseph Bach • renovation • Andrzej Sutowicz

Kazimierz Cieplik, born 1947 in Kępno (Greater Poland), graduated as mechanical technician from Lotnicze Zakłady Naukowe in Wrocław. Since 1970 he started working at KGHM ZANAM in Polkowice, the main producer machinery and overhaul services supplier for the KGHM Polska Miedź (Polish Copper) holding. Throughout the last 15 years of his career until his retirement in 2014, he worked as Technology Division manager. He is an active member of the Silesian Genealogical Society with the seat in Wrocław. As a passionate pipe organ and organ music enthusiast he pays specific attention to this page of the history of his home region, publishing in 2018 the book *Rychtalscy organmistrzowie*. For many years, he has been publishing articles related to the history of Kępno and the district in the Annals of the T.P. Potworowski Museum of Kępno Land.

e-mail: kazimierz.cieplik@o2.pl